

Ukinuće Družbe Isusove

B-** OZNATO je, da ukinuće Družbe Isusove nije došlo odjedamput!¹ Ono je bilo spremano u raznim državama kroz više decenija, pa je upravo školski primjer za toleranciju onih, kojima su tolerancije puna usta. Prvi je udario Portugal. 3. rujna 1759. uspio je Pombal da nagovori slabića Josipa I., te izagna Isusovce iz Portugala. Primjer Portugala slijedila je Francuska. U studenom 1764. uspije Pompadurki izmamiti od Ljudevita XV. edikt ukinuća. Bila je to osveta, što su joj Isusovci radi nemorala uskratili sv. Pričest. Godine 1767. protjera Isusovce i Španija, ali ne iz ljubavi prema katoličkoj stvari nego zaslijepljena intrigama svojih najviših savjetnika.

To su uglavnom preludiji za pontifikata Klementa XIII., tmurni oblaci, koji navješćuju katastrofu... I u tako nabijenoj atmosferi sastaje se

Konklave godine 1769.

Odmah nakon smrti Klementa XIII. živo se stali zanimati evropski, a osobito bourbonski dvorovi izborom novoga pape. Trebalo je naime odlučno zapriječiti, da na kormilo Crkve ne dođe opet kakav isusovački zaštitnik. Već g. 1765., kad je Klement XIII. opasno obolio, morali su poslanici bourbonskih dvorova točno obavijestiti svoje vlade o svakom kardinalu s primjedbom, je li prijatelj Isusovaca ili nije.

15. veljače povuče se 28 kardinala u konklave. Birati nijesu mogli odmah, jer su im već prije poslanici bourbonskih dvorova izmamili obećanje, da ne će birati, dok ne stignu strani kardinali, sve u strahu, da ne bi nagao izbor iznio na papinski prijesto isusovačkoga prijatelja. U protivnom će slučaju ostaviti Rim, tako je glasila prijetnja. Španjolski kardinali stigoše tek na izmaku travnja, dok francuski stigoše već nešto prije.

Za vrijeme toga interregnuma radili su bourbonski poslanici u Rimu svim silama, da sklonu i sve ostale evropske vlasti na ukinuće Družbe Isusove. Francuska, Španija i Napulj gorjele su upravo od mržnje na Isusovce; trebalo je još predobiti Beč. Španjolski poslanik Mahony razloži mišljenje Karla III.; budući papa neka bude pobožan i učen, ali ne smije pokazivati sklonosti, da raširi »moć kurije« na račun kneževske vlasti, ne smije se dati voditi od Isusovaca. Zato neka bečki dvor pošalje sve njemačke kardinale na izbor, da tako evropski dvorovi dobiju većinu. Bečki dvor na to izjavi, da ne predlaže nijednoga određenoga kardinala za papu, a prema Isusovcima je ravnodušan, nema razloga da ih brani ni da zahtijeva njihovo ukinuće. Osim Austrije izjavila se i kraljevina Sardinija za neutralnost prema ukinuću Družbe Isusove.

¹ Izrađujući ovaj prikaz držao sam se poglavito drugog dijela pred go-dinu izašla XVI. sveska Pastorove »Povijesti Papa«, koji se gotovo cio bavi u-kinućem Družbe Isusove. Svima je poznato, kako je auktor uvažen radi svoje temeljitosti i objektivnosti, plod istraživanja na osnovu podataka, koja su nje-mu tako obilno bila na raspolaganju po raznim rimskim i ostalim evropskim arhivima.

Sad se dadoše diplomati u Rimu na sastavljanje kandidatskih listina. Pitanje osobe nije bilo glavno, nego se sve više pokazivalo, da je pitanje Družbe odlučno. Samo neka ne dođe kardinal, prijatelj Isusovaca. Nikako još jednoga Klementa XIII.! To je bio *jedini* uvjet za izbor.

U konklavu se počela predigra izbora već prije dolaska španjolskih kardinala, ali nije imala pravoga značenja. Jedino je davala kardinalima prilike da se uvjere, koliko koji ima izgleda da bude izabran. Konklave je po pravilima izbora morao ostati u strogoj tajnosti. No francuski kardinal Bernis i napuljski poslanik u Rimu, kardinal Orsini nijesu držali tajne nego su poslanicima sve saopćivali i tako im davali mogućnosti da utječu na izbor. Osam se kardinala redom izmijenilo u kandidaturi za papinsku tijaru. Kad se već činilo, da će koji dobiti većinu, srušila bi ga stranka kardinala protivna Isusovcima pomoću bourbonskih poslanika, koji su se u odlučnim časovima prijetili, da će prekinuti svaku diplomatsku vezu s Rimom u slučaju izbora nepovoljnoga pape.

Napokon se svi sjedine u izboru kardinala Ganganellija, jedinog redovnika, franjevca-konventualca u kardinalskom zboru. Mišljenje je Španije bilo napravo odlučno, a Ganganelli je bio kandidat Španije. 19. svibnja bude Ganganelli izabran i primi ime Klementa XIV.

Karakter Ganganellijev.

Formalnog obećanja, da će ukinuti Družbu novi papa nije dao, ali se iz njegovih izjava moglo mirne duše zaključiti, da će to učiniti. Sigurno je, da se pred prijateljima Isusovaca pokazivao prijateljem, a pred neprijateljima neprijateljem. »Bliže smo istini, ako ga označimo slabim i častohlepnim karakterom, što teži za tijarom.«²

Bio je bojažljiv. »Bojao se diplomata, plemića, Isusovaca, a najviše svojih kardinala.« Iz te je bojažljivosti izvirala druga mana, naime nepouzdanje u svoju okolinu. Jedini, koji je uživao njegovo potpuno povjerenje, bio je franjevac Bontempi, njegov tajni sekretar. Za uzvrat vraćali su mu kardinali i plemići milo za drago.

Bourbonci urgiraju ukinuće.

Čim je karei. Ganganelli postao papom, počеше bourbonski dvorovi svom silom raditi oko ukinuća. Sad je došao, mislili su, njihov čas. Premda je Ganganelli bio kandidat španjolskog dvora, ipak je sasvim krivo tvrditi, da je već u konklavu dao ma i najmanje obećanje, e će ukinuti Družbu Isusovu. Autentična povijest skida s njega svaku ljagu simonističkoga izbora.

Odmah iza nastupa nastojao je papa da bude što susretljiviji prema bojrbonskim vlastima, ne bi li tako došlo do mira. U audijenciji danoj francuskom poslaniku Aubeterru 31. svibnja 1769. izjavi, da će sve urediti na zadovoljstvo bourbonskih dvorova, a što se tiče Isusovaca, treba mu dati vremena, jer se ništa

² Pastor, Geschichte der Päpste, Band XVI., 2, p. 61.

ne da najedamput. Dvorovi će svakako imati razloga, da budu zadovoljni.³

Ispočetka su dvorovi bili dosta nesložni u radu oko pospješnja ukinuća. Novi francuski poslanik kod sv. Stolice, kardinal Bernis, nažalost samo slijepo oruđe svoga ministra Choiseula, bio je za to, da se polagano i oprezno postupava. No Karlo III., španjolski kralj, koji je formalno gorio od želje, da papa Družbu ukine, stade se radi toga tužiti na nj u Versaillesu. Ali je i Choiseul bio za polagani postupak, te je u tom smislu i davao instrukcije Bernisu.⁴

Bernisu ne preostade ništa drugo nego da naputak izvede. Jedan mu nepredviđeni događaj u tom utre put. Prema starom običaju papa je i ove godine potvrdio misijonarima D. I. neke oproste u korist onih ljudi, kojima budu propovijedali. Breve izazove silan dojam, tako da je papa bio silno potišten radi neočekivanog i raznolikoga djelovanja i kod prijatelja i kod neprijatelja. Bernisu se sad pruži zgodna prilika, da preda u ime Bourbona papi memorandum, u kojem bourbonske vlasti izrazuju svoje negodovanje radi brevea, koji bi doduše u drugim prilikama bio samo jedna formalnost, ali ovako bi mogao pobuditi opasnu sumnju i nemire između sv. Stolice i vlada. Uto je već nestrpljivost Karla III. dosegla vrhunac. Sumnjičio je Bernisa, da u isusovačkom pitanju nije iskren. Choiseul je već mislio, da će dulje otezanje staviti politički savez Francuske i Španije na kocku. Stoga svaki obzir na stranu! 7. kolovoza 1769. naloži oštro Bernisu, da ponovnim memorandumom zatraži ukinuća u roku od dva mjeseca uz prijetnju, da će Francuska prekinuti diplomatske veze sa Sv. Stolicom, a Bernis biti opozvan.⁵

Klement XIV. bio je u sto muka. Kako je bio bojažljive naravi, stade se silno bojati Isusovaca i njihovih prijatelja. Poduzeo je pače sve mjere proti otrovanju, tako da su Choiseul i Fridrih II. već ismijavali tu bojažljivost.

Choiseul je gorio od želje, da se isusovačko pitanje već jednom riješi. Prekoravao je Bernisa, davao mu oštrije naloge, ali

³ Pastor, o. c., p. 101.

⁴ Razlogom je bio oprez. Jer javno urgirati stvar kod pape značilo bi na koncu je staviti na kocku, drži Choiseul u listu Bernisu od 13. II. 1769. Razlog, zašto su bourbonski dvorovi toliko radili, da se red ukine, daje Pastor, kad veli: Der tiefste Grund für das Begehren der bourbonischen Staatsmänner lag unzweifelhaft darin, dass nur die völlige Vernichtung des Jesuitenordens die Gewaltschritte sanktionieren konnte, die sie in ihren Ländern unternommen hatten.« — O. c., p. 102.

⁵ Uz Karla III. sumnjičio je Bernisa i napuljski ministar Tanucci, koji je htio Napulj nesamo politički nego i crkveno odvojiti od Rima. Takvi su dakle ljudi u ime »mira i dobra Crkve« tražili ukinuća reda, koji se baš borio za prava Crkve i Papinstva.

je ipak dao razumjeti, da s predašnjim prijetnjama nije tako ozbiljno mislio.⁶

Sad se Klement odluči, da sam piše Ljudevitu XV. List je imao da bude dokaz ispravnoga nastojanja Bernisova, a sadržavao je neko obećanje ukinuća Družbe. Ali što se više približavalo vrijeme odluke, to je tjeskobnije bilo Klementu XIV. pri duši. Posvemašnja klonulost zavlada njime. Bojao se osobito, da se ne bi ostale vlasti zauzele za Isusovce. A Bourbonci su opet silno urgirali, da se stvar što brže riješi. Da umiri španjolskoga kralja, odluči papa napisati list, koji bi imao biti svjedokom njegova iskrenoga nastojanja, da mu zadovolji želju. 30. studenog 1769. odašalje mu jedno kobno pismo, koje je sadržavalo formalno obećanje ukinuća reda. Papa je spreman da kralju dokaže, koliko mu je sklon, pa će mu u skoro vrijeme poslati plan posvemašnjega ukinuća »te Družbe«.

Uto se pronese Rimom vijest, da je na portugalskoga kralja počinjen atentat. Almada, strastveni portugalski poslanik, pripiše odmah to zločinstvo Isusovcima u grijeh. Nitko drugi nije toga mogao učiniti, nego oni! Svi protivnici odmah to dakako prihvaćaju bez ikakvih dokaza, kako je to i sam Almada priznao, te Bernis, Almada i Orsini, napuljski poslanici, sastave ponovni memorandum, koji predadu papi.⁷ Papa reče samo, da će na nj odgovoriti djelima, a ne riječima. Uistinu je dosada malo bilo ozbiljnih nastupa protiv Isusovaca. Tek im u korizmu 1770. bude zabranjeno držati misije i katekeze u S. Ignazio i oduzeta im uprava

⁶ Koliko je Choiseul želio udovoljiti Karlu III., vidi se iz njegova pisma 9. X. 1769.: »Ja bih bio vrlo sretan, da više ne bude Isusovaca, ali još mi je više stalo, da se španjolski kralj nema zašto tužiti na Francusku. Naš interes zahtijeva, da se puno obaziremo na vruću želju Karla III. za ukinućem Isusovaca.« — U drugom jednom pismu veli Choiseul: »Ja sam ne znam, je li bilo dobro, što su protjerali Isusovce iz Francuske i Španije... Ali sad je već gotovo: kraljevi francuski, španjolski i napuljski su u otvorenom ratu protiv Isusovaca i njihovih pristaša... Hoće li kraljevi ili Isusovci odnijeti pobjedu? To je pitanje, koje sve kabinete pokreće, koje je izvor svih intriga, muka i neprijetnosti svih katoličkih dvorova. Uistinu, već nije moguće gledati tu igru mirne krvi. . . , i kad bih ja bio poslanik u Rimu, ja bih se stidio, da gledam u Patru Ricciju dostojnog protivnika mog vladara.« Theiner, Hist. I. 377. apud Pastor, o. c., p. 117.

⁷ »Uistinu je žalosno, veli Theiner o tom memorandumu, što je jedan crkveni knez (Bernis) postao slijepim oruđem, te portugalske intrige (misli podmetnuće atentata Isusovcima). To više, što je on cijelo vrijeme poticao dvorove na umjerenost i koncilijantnije mjere. Njegov memorandum, predan 20. o. mj. Sv. Ocu vjeran je odjek slijepice mržnje Portugala na Družbu Isusovu. Mi ćemo pustiti radi toga, ... da padne u zaborav, koju on i zaslužuje (da ne govorimo više o njemu), a ne bismo ga ni spomenuli, kad to ne bi bilo nužno, da čitalac upozna, u kakvom se položaju nalazio Papa u ta tužna vremena.« Theiner, Hist, p. 543 apud Pastor, o. c., p. 129.

sjemeništa u Fraseatiju. 19. III. 1770. bourbonske vlade već zahtijevaju Motuproprio, ali papa je vazda tražio samo vremena.⁸ Iznenada bi ga opet spopala krajna klonulost i strah, te je izjavio, da ne može saopćiti nacrt, jer da nekih točaka nije mogao pretesti s oboljelim španjolskim poslanikom Azpuruom. 11. lipnja 1770. dobije Bernis audijenciju, u kojoj papa izjavi, da odlučno zabranjuje postavljanje ikakvih termina. »Motuproprio« je gotov, ali On hoće da izda i jedno popratno pismo, u kojem će osvjetliti moral Isusovaca, a zato se hoće vremena. Tako je papa nastojao, da zategne. Pri tom mu jedna stvar dode u prilog: španjolski je kabinet sasvim zaokupila opasnost rata s Engleskom, pa nijesu imali vremena, da misle na isusovačko pitanje. Papa je dobio vremena, mogao je mirnije da odbija poslanike!

U to vrijeme stigne i Choiseula, tog frivolnoga neprijatelja Družbe, njegova kob. 25. prosinca 1770. podlegne intrigama grofice Du Barry. Onaj, koji je 10 godina drmao Francuskom, bude protjeran kao izdajica. No sloga Francuske i Španjolske u pitanju Družbe Isusove osta i dalje nepomućena.

Pod neprestanim pritiskom liberalnih vlada poče Klement XIV, opet da zadaje Družbi teške udarce: naloži kardinalu Marefoschiju, da vizitira irski kolegij, što ga je vodila Družba, a kasnije i rimsko sjemenište, glavni isusovački zavod u Rimu. U siječnju 1772. bude Marefoschi s vizitacijom gotov, strašću zaveden krivo izvijesti papu, a papa mu sve povjerova i oduzme Isusovcima upravu irskog i rimskoga kolegija. Istovremeno izda encikliku na sve biskupe crkvene države, kojom zabrani iz Španije, Parme i Napulja protjeranim Isusovcima i samu pouku u katekizmu.⁹

Uporedo s nastojanjem neprijatelja oko ukinuća Isusovaca išlo je i njihovo nastojanje oko proglašenja blaženim biskupa Palafoxa, koji se istakao kao neprijatelj Družbe; s njim su mislili i mržnju na Isusovce kanonizirati, ali do njegove beatifikacije nije nikada došlo, premda joj se i liberalac Tanucci veselio. Bog vodi svoju Crkvu usprkos svim njezinim neprijateljima unutrašnjim i vanjskim.

⁸ Choiseul je već bio posve izgubio strpljivost! »To je pravo ruglo«, napisa na rubu depeše, što mu je posla Bernis. 27. ožujka 1770. tuži se Bernisu: »Ti promjenljivi napadi srčanosti i straha, što spopadaju papu u pitanju Isusovaca, ne obećaju nam ni tako brzo ni temeljito rješenje, kakvo bi ono moralo biti... Uostalom mi smo vodstvo toga posla potpuno predali Španiji, a iz Madrida nam javljaju, da je Karlo III. o dobrim namjerama i ispravnosti papinoj tako jako uvjeren, te je on bez svake brige.« Pastor, o. c., p. 131.

⁹ Bio je stari običaj, da je papa Isusovcima ustupio za tijelovsku procesiju svoju glazbu i pratnju švicarske garde. 1771, im to prviput uskratit. »To je opet novi dokaz, kako je papa čvrsto odlučio ispuniti svoja obećanja, dana kralju«, javlja Azpuru u Madrid 18. lipnja 1771. Pastor, o. c., p. 143.

Papa je dopuštao, da se proces vodi, ali ipak se neprijateljima činilo, da mu je to samo izlikom, kako bi ukinuće Družbe što dalje otegao.¹⁰

Nakon tolikih istupa Klementa XIV. protiv Družbe Isusove stao se i njegov apologeta, Isusovac Cordara, historik reda, kolebati u svojem predašnjem uvjerenju, da papa samo zato šiba Družbu, da bar nekako zadovolji protivnike, te je spasi na životu protiv španjolskoga kralja. Kao dokaz za svoje mišljenje navodi Cordara, da se Klement već preko 3 godine svoga pontifikata svom silom opire nastojanju i prijetnjama bourbonskih dvorova. Ali što je više Klement XIV. takim postupkom nastojao da ublaži neprijatelje reda, to su oni bjesniji postajali u svojoj nestrpljivoj mržnji. Mogli su se uvijek pozivati na ono kobno pismo od 30. studenog 1769. Karlu III., za koje Cordara nije znao.¹¹

Sva popuštanja nijesu ništa koristila. Naprezanje Bourbonaca postigne svoj vrhunac, kad na mjesto bolesnoga Azpurua dođe diplomat prvoga reda, španjolski advokat Monino.

Postanak i proglašenje brevea »Dominus ac Redemptor«

Mnogo željeno mjesto španjolskoga poslanika na papinskom dvoru zadobije napokon 24. ožujka Don Jose Monino, vanredno prepreden diplomata sa svim zlim svojstvima. Naoko pobožan, ali je u duši mrzio i Papinstvo i Crkvu, i stoga bio braniteljem dvorskoga apsolutizma i u crkvenim stvarima. Kao velikoga protivnika Isusovaca, kako je priznao sam Grimaldi, poslali su ga izričito, da radi oko ukinuća Družbe Isusove. Karlo je to i sam pisao Tanucciju,

Vijest o imenovanju bude u Rimu primljena s velikom uzrujanošću, jer su svi znali, kakav je Monino.

Uto se u Rimu stade širiti jedan bakrorez, koji je prikazivao »Posljednji sud«, a među osuđenicima bio je prikazan sam Karlo III. I to je protivnicima dobro došlo. Grimaldi smjesta podmetne Isusovcima taj pamflet, bez ikakvoga dokaza, unatoč evidentnoj nedužnosti Isusovaca.¹²

¹⁰ Zanimljivo je, da je napuljski ministar Tanucci, taj žestoki neprijatelj Isusovaca, teško prestupao u napuljskoj kraljevini konkordat Benedikta XIV. svojom crkvenom politikom. Ali, kad se radilo o ukinuću reda, onda su ti frivolni liberalci bili svi listom za »mir i dobro« Crkve! Pastor, o. c., p. 145 - 152.

¹¹ Pastor, o. c., p. 156 - 159.

¹² »Obgleich bei der ganzen Angelegenheit nichts die Jesuiten Belastendes zutage gekommen war, blieben ihre Feinde dabei, die Satire könne nur von ihnen ausgegangen sein.« Iz pisma Tannuccijeva Grimaldiju 28. lipnja 1777. apud Pastor, o. c., p. 165. — Kako se javno mnijenje također silno zanimalo za isusovačko pitanje, vidimo po množini letaka, koji su se širili u prilog Isusovaca ili protiv njih. Jedan takav letak glasi: Trpljenje Isusovaca ili rasprava između pape i evropskih vladara.

UKINUĆE DRUŽBE ISUSOVE

Sa svojim predšasnikom nije Monino mogao više govoriti, jer je taj umro 7. srpnja 1772. tragičnom smrću.¹³

12. srpnja 1772. bude Monino primljen u prvu audijenciju kod Klementa XIV. Papa je puno govorio o svojoj nesklonosti prema Isusovcima, a Monino je odmah počeo da urgira ukinuće. Kad je papa odgovorio, da za to treba vremena, prijetio se ukinućem svih redova u Španjolskoj, ako se bude otezalo s ukinućem Družbe Isusove.

Monino je upeo sve sile, da što više ljudi predobije za se. Bernisa je uvjerio, da mu mjesto poslanika kod sv. Stolice ovisi o njegovoj aktivnosti u pitanju Isusovaca. Uspjelo mu je da ukloni svaku neslogu između Almada i Bernisa. U Versaillesu su pak željeli, da Monino posvema preuzme vodstvo. Bernis smije biti aktivan samo toliko, koliko se to bude Moninu činilo umjesnim.

Konačno Moninu uspije predobiti i najpouzdanijeg papina čovjeka — Bontempija. Kupi ga obećanjima i prijetnjama! Tim je polučio najveći uspjeh, jer je Bontempi kod sumnjičavog Klementa XIV. uživao neomeđeno povjerenje.

Poslije tih priprava dobije Monino audijenciju 6. rujna 1772. Prijetio je najodlučnijim mjerama u slučaju, da papa ne održi svojega predašnjeg obećanja. Ukinuće reda, uvjeravao je Monino, traži mir Crkve, autoritet sv. Oca, sloga katoličkih država, a konačno mir i slava sv. Oca. Kad mu je obećao povratak Beneventa i Avignona, odbi Klement XIV., jer da ne će da radi kao trgovac. Monino uspije utoliko, da je papa prihvatio njegov nacrt, koji je sadržavao točne predloge za sastav bule ukinuća. Nacrt je obuhvaćao 18 točaka, a one su u glavnom sve prenesene u kasniji breve ukinuća.

Usprkos novim udarcima na Isusovce u Rimu, Monino je još uvijek bio pun nepovjerenja. Bojao se još uvijek. »Ali ja ne gubim srčanosti, papa je vezan,« pisao je Grimaldiju. Nije uistinu prezao

Papa (pokazujući isusovačkoga Generala vladarima riječima): »Evo čovjeka!« Kralj portugalski veli: »Raspni ga, raspni!« Kralj španjolski: »Zasluzio je smrt.« Francuski kralj: »Vi kažete.« Napuljski kralj i vojvoda od Parme: »Mi imamo zakon, i po tome zakonu mora on da umre.« Carica Marija Terezija: »A što je zla učinio?« Car Josip II.: »Nijesam našao na njemu krivice.« Sardinski kralj: »Neduzan sam ja u krvi ovoga pravednika.« Pruski kralj: »Što se mene tiče.« Republika Venecija: »Samo nemojte na svetkovinu, da ne nastane pobuna u narodu.« Carica Katarina II.: »Ne poznam toga čovjeka.« Papa: »Bičevat ću ga i izbičevana pustit ću ga vama.« General isusovački: »Za tri da na ću uskrsnuti.« Generali drugih redova papi: »Zapovjedi dakle, da se čuva grob, da ne dođu učenici njegovi i da ga ne ukradu i ne kažu narodu: Uskrsnu od mrtvih i bit će posljednja pogreška gora od prve.« Papa (monasima): »Idite i čuvajte kako znate.« Weiss, Weltgeschichte, B. XIII. p. 92. bilj. 1.

¹³ Da se izliječi od neke bolesti, umatao si je noge u krpe namočena špiritom. Taj se špirit jednom naglo zapalio, i on umro od opeklina groznom smrću.

ni pred kakvim sredstvima, prijetio je papi, a kad su mu iz Madrida stizale sve prešnije instrukcije, nije vidio drugoga puta nego da podmiti Bontempija. Znao je, da ovaj ima duga oko 40.000 šku-da, zato mu se ponudi, da će mu pomoći. Napadaj je tako uspio, da je Bontempi već drugi dan javio Moninu: Pobjeda je blizu! Španjolsko je zlato odnijelo pobjedu. Kako je Bontempi imao velik utjecaj na papu, opazio je Monino već u slijedećoj audijenciji, da je papa predobiven od Bontempija: Najjasnijim izjavama ponavljao je papa svoje obećanje, da će ukinuti Družbu Isusovu.¹⁴ Nikad prije nije papa tako mirno govorio o ukinuću kao odsada.

U sredini prosinca posvema ukine penziju prognanim Isusovcima iz Portugala, koju im bijaše podijelio Klement XIII. Na kraju g. 1772. objelodane neprijatelji Isusovaca jedno pismo Fridrika II. D' Alembertu, iz kojeg je postalo svima jasno, da se Fridrik ne će posebno zauzimati za progonjeni red. To je papina stvar, mislio je Fridrik, on je gospodar u svojoj kući, neka slobodno provodi reforme, koje mu se čine zgodnima, zašto da se on — heretik, u to miješa.

To je neprijateljima dobro došlo. Dakle se papa ne treba bojati intervencije s njegove strane. Trebalo je samo još pitati Mariju Tereziju za mišljenje. Njezino je mišljenje imalo odlučiti. A što je mislila Marija Terezija o Isusovcima?

Za Klementa XIII. bila je ona sklona da pozitivno brani red, ali već g. 1768. odluči, da se radi uskih veza ne će Bourboncima protiviti. Poziv, da nastupi formalno protiv reda, odbi u ožujku 1769. Njezin pristanak za ukinuće izradili su Bourbonci prigodom ženidbe njezine kćeri Marije Antoniette s Dauphinom. I pri tom se Marija Terezija pokaza »slabom ženom i nježno zabrinutom majkom.« Bila je silno zabrinuta, kako će svoju kćer što bolje smjestiti, te radi udaje svoje kćeri žrtvova Isusovce. Ona izjavi, da ne će prigovarati ni zagovarati i da prepušta potpuno odluku papi kao dobra kćerka katoličke Crkve. Tim je bilo papi i zadnje oružje izbijeno! Iz svih naime okolnosti moramo zaključiti, da je Klement XIV. želio, da Austrija bude protiv ukinuća. Sigurno je istina, da je Marija Terezija Isusovce cijenila, premda je bila okružena samim neprijateljima Družbe, ali pravi uzrok pristanka bila je njezina ljubav prema vlastitoj djeci.¹⁵ Kajanje nije izostalo. Kardinal Migazzi izvješćuje, da mu je nekoliko mjeseci prije smrti govorila: »Oh, da sam slijedila Vaš savjet!« »Sigurno bi to pokajanje bilo još veće«, veli Pastor, »da je samo slutila, što sve čeka njezinu kćer u Francuskoj, radi koje je udaje žrtvovala Isusovce.«¹⁶

¹⁴ Pastor, o. c., p. 171 - 183.

¹⁵ Govoreći o držanju Marije Terezije slijedi Pastor mišljenje P. Duhra S, J., što ga je iznio i obrazložio u svojoj izvrsnoj raspravi o Mariji Tereziji.

¹⁶ Pastor, o. c., p. 193. — Kako je poznato kraljici bude skupa s kraljem za revolucije odsječena glava, a mali dauphin silno zlostavljan od kožara Si-

UKINUĆE DRUŽBE ISUSOVE

Sad više papa nije imao uporišta ni izgovora proti neprestanom navaljivanju poslanika. Trebalo je pristupiti izvršivanju! Papin je plan bio, da se ukinuće izvrši bez posebnoga brevea, najprije preko biskupa crkvene države i to vizitacijama pojedinih kolegija, zabranom novicijata i skolastikata. Prvi je dobio tajno dopuštenje od Klementa XIV. za takvu vizitaciju bolonjski kardinal Malvezzi, strastveni neprijatelj Družbe, koji poče taj čudni plan izvoditi. Zatvori isusovačke škole u Centu i u Bologni, a novacima zapovjedi, da se vrate u svoje obitelji. No bolonjski se senat potuži nato papi Klementu XIV., jer im kardinal nije nikakvih škola dao u naknadu. Narod je zahvatilo veliko ogorčenje. Bolonjski rektor P. Belgrado zatraži upute od P. Riccija, koji mu naloži, da zatraži od kardinala, neka mu pokaže papin breve, a naročito neka se opre zatvaranju novicijata, a, ako kardinal ne odustane, neka rekuriraju na papu. U slučaju sile, treba da uloži formalan protest. No papa je međutim odobrio postupak Malvezzijev. Sad je kardinal dobio slobodne ruke! Dade vojnički uhapsiti P. Belgrada i prokuratora i odvesti preko granice. Novake otpremi njihovim kućama, pa je mislio, da će i ono 14 skolastika lako ustrašiti. No oni su zahtijevali, da im pokaže papin breve, drukčije da ne mogu poslušati, jer da im to savjest brani. Kardinal to nije htio nego im dade skinuti redovničko odijelo te ih izagna iz grada. Sad nastane famozna potraga za čarobnim isusovačkim blagom. »Kardinal je kod Isusovaca našao malo novaca, ali puno dugova.«¹⁷ Nijesu bili bogati, kako su njihovi neprijatelji trubili.

I s tim nije zloduh Monino bio zadovoljan. Sav taj postupak, mislio je, samo je sredstvo, da se stvar zategne. Trebalo se nanovo prijetiti, no s tim jedinin ne bi vjerovatno uspio. Zato će još više pritegnuti k sebi papinu okolinu, osobito pouzdanike njegove: kardinala Zeladu i Bontempija. »Jedino nas oni mogu spasiti,« piše on Grimaldiju.

Već u svibnju 1773. dobio je iz Madrida 8.000 škuda »za tajne izdatke u kraljevskoj službi«, jer mu je Zelada, sastavljač nacrta za breve, priznao, da ima duga oko 7.000 škuda. Osim toga obećao je Karlo III. Zeladi bogate rente u Španjolskoj. Bontempiju obeća, da će mu isplatiti 10.000 škuda, čim se breve objelodani. Vidi se, nije mu pravo vjerovao!

Osim toga izradio je Monino kod pape osnutak posebne kardinalske kongregacije, koja će imati brigu za izvršenje ukinuća. Predsjedao joj je Farefoschi, poznat radi vizitacije irskog i rimskog kolegija, zatim Macedonio, veliki pouzdanik Moninov, i još nekoliko, koji su se istakli neprijateljstvom prema Družbi Isu-

mona. A nije nipošto nova misao, ako kažemo, da je ukinuće Družbe bio jedan od uzroka revolucije. Bezvjerstvo je preotelo maha, prazno slobodarstvo i materijalizam prešli u šire slojeve, i tlo je revolucije bilo pripravljeno.

¹⁷ Pastor, o. c., p. 201.

sovoj. 6. kolovoza sastala se kongregacija prviput. Breve, kojim se Družba ukida, već je bio potpisan, («Dominus ac Redemptor» 21. VII, 1773.), ali još nije bio objelodanjen. 9 kolovoza saopći papa kongregaciji, da će se breve objelodaniti 16. kolovoza te istoga dana i izvršiti bez ikakvoga daljeg odgađanja.

Došao i taj kobni dan! Navečer osvanu Macedonio praćen vojnicima i policijom pred kućom profesora u Rimu i pročita papin breve.

Miroljubivi i blagi Ricci se borio protiv prijeteće oluje jedino molitvom i samo molitvom. Nije ni pomisliti mogao, da bi papa učinio toliku nepravdu redu bez suda, bez saslušanja, bez dokaza krivice, tajno ukinuti red, koji je još prije 8 godina njegov predšasnik pred 200 biskupa tako svečano potvrdio i uzeo u zaštitu bulom »Apostolicum«, u kojoj Klement XIII. veli, da red progone samo heretici, nevjernici i liberalci. Zato je bio sve do zadnjega časa pun pouzdanja.¹⁸

Tako nije nikakvo čudo, što fije na tu kobnu vijest silno prenerazio, ali je ostao potpunim gospodarom samoga sebe. Kad ga je kardinal na zapovijed papinu pitao, prihvaća li breve, odgovori: što papa odredi, mora svakome biti sveto, njegove privilegije tu nipošto ne treba.

U isti sat su razni prelati svim rektorima rimskih kuća najvijestili breve ukinuća i zapečatili arhiv i sve vrijednosti. Što više: Isusovcima bi zabranjeno obavljati bilo kakvu crkvenu funkciju do daljnje naredbe. Odmah sutradan bude Ricci odveden u engleski kolegij i tamo zatvoren.

Ukinuće Družbe Isusove t .j. papin breve jest jedna od najvećih pobjeda dvorskoga apsolutizma i lažnoga prosvjetiteljstva nad Crkvom i njezinom Glavom. Zato su je bourbonski krugovi i pozdravili s neopisivim oduševljenjem. Bez sumnje je papa imao moć da ukine Družbu Isusovu. Drugo je pitanje, je li taj postupak bio opravdan, i jesu li sve tvrdnje u breveu doista kadre podnijeti kritiku. A i sam tekst brevea nije nikakav dokaz protiv Družbe.¹⁹ Papin potpis bio je silom iznuđen. Ako se uopće može koja činjenica aktima dokazati, a to sigurno ta, da je papa bio pod golemim moralnim pritiskom.

Ostaje još pitanje, ukoliko je sam red kriv svojoj sudbini. Ne ćemo ovdje govoriti o velikim zaslugama reda za katoličku restauraciju, za misije; treba za to pročitati samo nešto, pa će se svako lako moći uvjeriti, da je cijela prošlost reda veoma slavna i pohvalna. Ne ćemo nijekati ni toga, da je bilo pogrešaka kod

¹⁸ Duhr, Ricci 85. apud Pastor, o. c., 209, Gore navedene refleksije jesu izvodi Cordinija, koji je izvrsno poznao i P. Riccija i Klementa XIV.

¹⁹ »Es muss mit Nachdruck bestritten werden, das der Worlaut des Breves selbst ein vollgültiges Zeugnis wider die Gesellschaft Jesu sei.« Pastor, o. C., p. 213.

UKINUĆE DRUŽBE ISUSOVE

pojedinaca,²⁰ kao što će toga uvijek i biti, gdje god ima ljudi. No sve te pogreške nisu bile pogreške reda nego lične i pojedinačke. Uostalom sigurno je, da papa nije ukinuo Družbe radi kakvih pogrešaka nego jedino radi silne agitacije i moralnoga pritiska bourbonskih vlasti. Nazovi-prosvjetiteljstvo nije udaralo na Družbu radi njenih pogrešaka nego jedino zato, jer je u njoj gledalo najveću zaštitu i obranu papinstva.

Razvitak događaja pokazao je jasno, što je značilo za Crkvu Božju ukinuće Družbe Isusove. Mir, što su joj ga vlade obećavale, nije ni izdaleka postigla. Naprotiv, već je pontifikat Klementov bio pun nemira i jada, a Pijo VI, morat će u progonstvo, da umre u njemu.

Izvršenje ukinuća Družbe Isusove,

Otporu sa strane Isusovaca nigdje ni traga. Teologe u Germanikumu opominjali su na posluš prema Sv. Stolici; neka ne pokažu nikakva znaka negodovanja ni u listovima ni u međusobnom razgovoru. Mnogi dakako Isusovci nijesu slijedili herojski primjer svoga generala nego su osuđivali papu radi ukinuća njima tako miloga reda. Nije ni čudo!

Osam dana nijesu smjeli Isusovci iz kuća, dok im se ne naprave odijela svjetovnih svećenika. Biskupima Crkvene Države bude zabranjeno davati Isusovcima dopuštenja za katekezu i druge crkvene funkcije.

Na *pr*, De Lavalette, koji se zadužio nepromišljenim kolonizacijskim osnovama na otoku Martinique, No ujedno treba istaknuti, da je to radio najprije bez znanja i privole svojih poglavara, a onda i protiv izričite zabrane njihove i da je kasnije bio i otpušten iz Družbe. — Kako za nedužnost Družbe Isusove tako i za motive Klementa XIV. značajno je uostalom, da je sam Klement Siestrzenčeviću, koji je tada bio delegat biskupa vilnskog i livonskog te kasnije i nadbiskupa smolenskoga »aliquo modo significavit«, da dopušta Isusovcima ostati *in statu quo*. — Ne da se dokazati, da je papa požalio breve i priznao istisnutim. Papa je ustrajao kod započetih mjera, iako mu njihova štetnost nije mogla da izmakne, jer ih on nije mogao više opozvati, sve da je i htio, kad toga bourbonci nikad ne bi dopustili. Njihovi zastupnici držali ga čvrsto na putu, kojim je udario, čim je postao njihovo sredstvo i njihova žrtva. Oni su mu ulili toliki strah od Isusovaca, na kojih je strah bio sigurno velik dio kardinalskoga kolegija, da je u potpunom provedenju breveva o ukinuću vidio jedino spasenje. Pastor, o. c., p. 381. — Bontempi je ostao do kraja u vezi s Moninom, te kasnije otišao svom generalu i pokazao mu 3 breveva Klementa XIV.: prvi ga oslobađa generalove vlasti i daje mu dopuštenje, da smije birati po volji samostan. Drugi mu daje pravo, da se smije sekularizirati po volji. Treći mu potvrđuje posjed sve njegove imovine. General mu na to odgovori, da mu još samo fali breve, koji će mu jimirati savjest i spasti dušu. On uvidi, da mu nema boravka u Vječnom Gradu, sekularizira se i ode u Monte Porzio u Albanskom gorju, gdje je životario bijedno, vječno mučen od svoje savjesti, drhćući od straha. Pastor, o. c., p. 391.

Sad počne odmah istraga protiv generala Riccija. 26. kolovoza bude on prviput preslušan. Ujedno počne progon nekih istaknutijih pojedinaca. P. Horacije Stefanucci bude bačen u Anđeosku tvrdu, jer su ga okrivili, da je napisao raspravu o simonističkom izboru Klementa XIV. Uzalud su posvuda tražili tu raspravu, nijesu je nigdje mogli naći, jer nije ni postojala. Jadni je otac morao ipak u tamnici čamiti, dok ga smrt nije oslobodila od muka.

Monino i Almada urgiraju najstroži postupak protiv Isusovaca, a napose protiv generala, jer je glavni interes španjolske vlade bio taj, da se energičkim postupkom protiv Riccija pobudi u javnosti uvjerenje, da su Bourbonci radi teških zločinštava generalovih zahtijevali ukinuće. Glavna optužba kretala se oko toga, da je sakrio velike svote i dragocjenosti reda na tajno mjesto. Nikla je iz uvjerenja, da Isusovci imaju veliko blago. Međutim je i sam za novcem jako pohlepni kardinal Alfani konačno priznao nakon duge potrage za blagom, da Isusovci nijesu od svoga imetka ništa sakrili. Imovinu i dragocjenosti reda razdijelili su neprijatelji među sobom.

S generalom bilo bačeno u tamnicu Anđeoske tvrđe još i njegovih 5 asistenata, sve sami starci od preko 70 godina, Nijesu smjeli* ništa pisati niti općiti jedni s drugima. Alfani se pače pobrinuo, da su im i prozore na ćelijama zabili daskama. Duša sve strogosti bio je Alfani! Zabrani im kasnije i čitanje sv. Mise, samo su ih nedjeljom i blagdanom vodili, da slušaju sv. Misu. Troškove za hranu smanje na polovicu. Uza sve to još je kaštelan tvrđave bio Alfaniju odviše human. Postavio mu je uz bok jednoga majora, da se za strogost provedbe posebno brine.

Preslušavanje o. Riccija.

Proces su o. Riccija vodili prelati Andreotti i Mariani. Kardinalu Alfaniju, pristaši Moninovu, bili su prepošteni, pa ih je svakako nastojao podmititi, ali se ta dvojica poštenjačina nijesu dali odvratiti od svog puta. Alfani je naime htio, da se stvar ne otegne, nego da se proces što brže svrši. Oko sredine siječnja bila su preslušavanja gotova, ali se nijesu objelodanjivala, jer nijesu na Ricciju našli ni najmanje krivice. Ricci je sva pitanja s odgovorima pobilježio, ne da brani svoju čast nego čast svoga ukinutoga reda. Na sva je pitanja rado i spremno odgovarao. Na pitanje, da li smatra svoj autoritet poništenim, odgovorio je jesno i potkrijepio vrlo važnim riječima.

Na upit, koliki bi autoritet mislio da posjeduje, da je papa drugačije postupao, glasio je odgovor: »Onoliki, koliki bi mi papa dao u tom slučaju.« Kod svih pitanja odsijevalo se jedno, da je naime Ricci nešto od imovine i dragocjenosti reda sakrio. Andreotti je govorio o 50, a kasnije o 25 milijuna. Ricci je to kao osvadu od sebe odbio, jedino da je poslao preko prokuratora

UKINUĆE DRUŽBE ISUSOVE

oveću svotu, da se pošalje u misije, ali to da je zabilježeno u prokuratorovoj knjizi. »Govorkanje o isusovačkom milijunskom bogatstvu plitka je laž. Nastala je valjda odatle, što su ljudi vazda gledali, kako se naše Crkve sjaju od čistoće, nakita i ljepote, a neprijatelji su to zlo tumačili i izmišljali upravo nevjerovatne bajke o tom bogatstvu. Upravo se treba čuditi, kako su i ugledniji ljudi tomu povjerovali i pošli u potragu za tim golemim blagom.«

Sad je tražio Ricci od Andreottija, da mu kaže razlog, zašto ga drže u tamnici, kad mu nijesu dokazali nikakve krivnje. Taj mu je samo odgovorio, da nikakovo zločinstvo nije po srijedi. Ricci se sada obrati na kardinalsku kongregaciju, ali ta mu odgovori samo: »Si prende provvidenza«. Tako je ostalo još 8 mjeseci sve, dok Klement XIV. nije umro u rujnu 1774. U listopadu upravi Ricci na kongregaciju novu molbu. Novi papa Pijo VI. htio je Riccija pustiti, ali se Monino tomu svom silom opro; jasno je on naime spoznao, kad bi ex-general bio pušten na slobodu i proglašen nevinim, da bi tim bila izrečena porazna osuda brevea uklanjanja. Moninu je uspelo, da se proces nastavi. Kod toga se ustanovi nedužnost dvojice asistenata, te oni budu s obzirom na svoju starost od 70 godina pušteni na slobodu. Morali su pak prije priseći, da će apsolutno šutjeti o cijelom preslušavanju. Ovo oslobođenje i neke olakšice, što ih je papa dao Ricciju, nije ni Monino mogao spriječiti.

11 mjeseci iza smrti Klementove upravi Ricci opet jednu molbu Piju VI., u kojoj mu dirljivim riječima opisa svoju bijedu: 15 je godina, veli on, vodio Družbu Isusovu, a da se nije protiv njega podigla nikakova tužba, pa se sada eto ipak nalazi već 2 godine u najstrožem zatvoru. Njegov proces, koji se mogao završiti u nekoliko tjedana, razvlačio se radi ništetnih razloga. Premda je njegova potpuna nedužnost potpuno bjelodana, on ipak može da sazna od kongregacije samo: »si prende provvidenza! Premda mu je Njegova Svetost tamnicu donekle olakšala, ipak se presuda zateže i njegovo utamničenje traje dalje. Još uvijek ne smije ni s kim govoriti, nego samo s majorom i podkaštelanom, pače i sam razgovor s liječnikom smije se obavljati samo u nazočnosti drugih. Završuje ovako: Ako ga papa ne oslobodi iz te bijede, onda mu preostaje samo jedno: da moli Boga, te ga pozove iz te bijede, a Sv. Ocu neka još mnogo godina produlji život, da uzmogne upravljati Crkvom na njenu korist.

Na tu molbu dopusti Pijo, da se smiju on i njegovi drugovi u Anđeoskoj tvrđi slobodno kretati. Potpunom oslobođenju protivio se Monino i opet s uspjehom. On je pače postigao, da se proces ponovno poduzeo, ali je prije svršetka procesa Ricci 24. studenog 1775. umro. Papa ga dade lijepo pokopati u crkvi al Gesu, premda su španjolski krvnici htjeli, da se kao zločinac pokopa u Anđeoskoj tvrđi.

Nekoliko dana prije svoje smrti, 17. studenog 1775. izjavi o Ricci u času, kad su mu donijeli sv. Popudbinu, pred više svje-

doka još jednom svečano, da je Družba nevina: »Ja izjavljujem i posvjedočavam, da ukinuta Družba Isusova nije dala nikakova povoda ukinuću. Ja to izjavljujem i posvjedočavam s onom sigurnošću, što je moralno može imati poglavar, koji je dobro informiran o svemu, što se događa u vlastitom mu redu.«²¹

Sad se nastavi proces protiv njegovih drugova. No isto su postigli kao i kod generala: samo su mogli ustanoviti njihovu sjajnu nedužnost. Tad je morao napokon i Monino popustiti. Svi budu nakon par mjeseci pušteni na slobodu. Riccijev sekretar, Gabriel Gomolli, podlegao je već 13. siječnja 1774. trpljenju i mukama zatvora. Alfani je njegovu smrt zatajio te je svoju žrtvu pokopao bez crkvenoga pogreba u noći.²²

Stefanucci je isto podlegao mukama, a posve nedužan. Za mnoge od ovih strogosti nije ni Klement XIV. znao; ovi svećenici, starci od 70 godina, bili su žrtve Moninove i Alfanijeve. Tako se odigrala jedna od najstrašnijih tragedija, koja se uopće dogodila iza zidova Andeoske tvrđave. Ali kršćanska odanost u Volju Božju, kojom su utamničnici podnosili te strašne muke, ostat će vazda vrijednom udivljenja.

Posljedice kobnog čina.

Ukinuće Družbe nije odgovaralo željama naroda. Njemu su se veselili samo neki uski, vladini krugovi. Biskupi su bili u većini za Družbu Isusovu.

Mjesto toliko obećavanog mira, nastadoše po sv. Crkvu strašna vremena. Zablude se šire sve više, a nema nikoga da ih pobija. U Austriji jozefinizam i febronijanizam, u Francuskoj janzenizam i regalizam, u Njemačkoj racionalizam: sve same zablude, jedna gora od druge, a sv. se Crkva lišila jedne od najmoćnijih svojih obrana. Sve ide za tim, da umanji vlast i utjecaj papinstva na društvo, da istisne sv. vjeru iz javnog, a onda i iz privatnog života. Nevjera, slobodarstvo se širi sve više i u niže slojeve. Istina, da Družba Isusova ne bi svega mogla spriječiti, ali nitko ne može nijekati, da je ona mogla učiniti i da bi doista učinila mnogo za suzbijanje tolikih zala. Nijesu liberalci uzalud na nju digli toliko more laži!

Nije moguće zamisliti, koliku je štetu nanijela dušama pasivnost dvanaest hiljada svećenika, kojima nije manjkalo ni revnosti ni znanja.²³ Koliku je štetu nanio katoličkom školstvu manjak od 15.000 učitelja, koji su vodili preko 800 škola svih vrsta! Da su te škole bile ponajbolje škole onog vremena, ne treba ni spominjati. — Oko dvjesta osamdeset hiljada đacke mladeži ostalo je bez odgojitelja. Koliki je utjecaj sv. Crkva izgubila na inteligen-

²¹ J. Brucker, *La Compagnie de Jésus*, p. 828.

²² Pastor, o. c., p. 242 - 244.

²³ J. Brucker, *La Compagnie de Jésus*, p. 830.

ciju u Evropi! Pomislimo samo, da je sva tadašnja hrvatska inteligencija izlazila gotovo jedino iz isusovačkih škola!

Nije čudo, da su se odmah iza ukinuća čule tužbe radi zlog odgoja i slabe pouke mladeži. Nije bilo druge nego moliti sv. Oca, da opet uspostavi Družbu Isusovu na utjehu svim dobrim katolicima,

A tek u misijama! Tu je zavladao grozno rasulo i pustoš. U Aziji nije bilo nasljednika. Novicijati rastjerani, nijesu više slali novih, svježih radnika u žetvu Gospodnju. Mnoge su kršćanske općine počele zaboravljati na svoje kršćanstvo. Kad je kasnije došlo u Kinu »Društvo za širenje vjere«, trebalo je 50 godina rada, da dostignu ono stanje, koje je bilo prije 100 godina.²⁴ Lice Azije bi danas drugačije bilo, da Družba Isusova nije bila ukinuta.

A u Novom Svijetu?

Kardinal Baluffi kaže: Uništenje je Družbe Isusove upravo promijenilo lice Amerike. Ako je pad reda svuda proizveo upadne učinke, to je u Americi uveo upravo novo razdoblje, razdoblje »protjerane Družbe Isusove«.

Geograf Wappâus piše g. 1865. o misijama u Paragvaju: »Danas ne treba puno srčanosti, te čovjek ustvrdi, da je taj postupak (misli na ukinuće) bio jednako nepravedan za misijonare i poguban za Indijance te stoga za te zemlje pravom nesrećom. Jedno stoljeće je prošlo, oni (Isusovci) još nemaju naknade, ali još i danas živi među Indijancima blagoslovna uspomena na njih; Indijanci govore o upravi Otaca s oduševljenjem kao o kakvom zlatnom doba.«²⁰

Gothelin veli: »Španjolci su iza pada reda poput čopora pohlepnih vukova navalili na područje, koje je tako dugo bilo od njih slobodno, i za kratko vrijeme uništili ga do kraja . . . Zamalo bila su stada goveda gotovo uništena, a prema tomu i pučanstvo za polovicu smanjeno,²⁶

²⁴ J. Brucker, *La Compagnie de Jésus*, p. 831.

²⁵ Pastor, o. c., p. 344.

²⁰ Pastor, o. c., p. 345. — Razumljivo je na očigled svega toga ono, što Pastor bilježi o duševnom stanju Klementovu. — Nema sumnje, veli on, da je velika duhovna i duševna depresija Klementa XIV. imala veze s grizodušjem i predbacivanjem radi ukinuća Isusovaca.

Klasičan i dobro upućen svjedok jest P. Cordara, kojega izjava to više vrijedi, što on uvijek nastoji, kako bi opravdao Klementa. On veli: »Često je lebdjela papi mrtva Družba Isusova pred očima, uvijek mu je dolazilo na um, koliko je štete njeno ukinuće donijelo Crkvi, koliko je sramote ta odredba nanijela njegovu imenu, koliko proizvela mržnje. On je razmišljao, kolike se obrane i zaštite lišila sv. Stolica, a njiva Kristova izabrane čete radnika, mislio je na sablazan kod katolika, na klicanje nevjernika i veliku zabunu kršćanstva na cijelom svijetu. Ta briga mučila ga je često i lebdjela mu cio dan pred očima tako, da je često od tuge ludo govorio i činilo se, kao da mu je duh odsutan. Mislio je katkada, da čuje mjedeni zvonu isusovačko u noći, premda nije

Do onakvih uspjeha nije se kod Indijanaca ni danas došlo. — Mjesto otete ljubavi Otaca, što su im drugo dali ti tako razvikani čovjekoljubivi i »tolerantni slobodoumnici«, ako ne to, što su ih izručili na milost i nemilost krvopijama i ubojicama, koji su ih radi gnjusnog dobitka klali kao stoku.

Kad promatramo tu tešku katastrofu, jedva možemo razumjeti, kako je Gospodin Bog dopustio toliku nepravdu i štetu. — Ali vjernom srcu dosta je upraviti pogled na Božanskoga Spasitelja i zamisliti se u onu: *mysterium crucis*. — Gospodina Boga više slavi naše trpljenje nego sav naš rad. Krist je zapravo svojom mukom i smrću otkupio svijet. Družbi je Isusovoj najveća slava, što smije biti dionicom nesamo Imena nego i križa svojega Kralja i Vode.

I. Jäger B. I.

nikada zvonilo.« — Pastor opširno govori i o vijesti otrovanja od Isusovaca te dokazuje, da je posve lažna i izmišljena. Donosi mišljenje stručnjaka i liječnika, — Žalosne su bile i zadušnice za Klementa XIV. Bio je običaj, da se na katafalku papinom zorno prikažu njegova djela. Sve je bilo prikazano, *samo ukinuće Družbe Isusove rječito prešućeno*. Isto tako i u *pogrebnoj govoru nije ukinuće bilo spomenuto*, što dakako nije Moninu bilo pravo. Značajno je, da ovaj put se jedva našao jedan prikladan pogrebni govornik, dok se drukčije sve za to otimalo. (Pastor, o. c., p. 392.) — Zanimljiva je uznemirenost Malvezziya, Bontempija i drugih, koji su upravo okrutno zahtijevali od smrtno bolesnoga Klementa XIV., da izjavi, koji su kardinali imenovani »in petto«. Bontempi se također nadao postati kardinalom. Monino, Bernis, Malvezzi su se mnogo za to zalagali. Ali papa je imao još toliko snage, da je to odbio. Razlog bojazni njihove bio je taj: »bojali su se, da kod budućega konklajva ne će imati dovoljno pristaša, jer je *veći dio kardinala bio prijateljski raspoložen prema Isusovcima*.« Pastor, o. c., p. 348.

|Og j \ : : : : : 0   B j L J £ Š K E } = 0 0 : : : : : < jigj

BEČKI »KATOLIČKI DAN«

Može se mirne duše reći, da su od 7.—12. rujna ove godine mala Austrija i nekadašnji carski Beč bili u središtu svjetskoga interesa. Veličanstveni »Katholikentag« i prevelikim je događajem, a da bi ga mogli bilo narodi bilo državnici ignorirati. Razlog interesa nije dakako bio posvuda jednak, pa je stoga bio i način reakcije različit. Dok je francuska štampa s najvećim simpatijama govorila o tom velikom događaju, koji joj bio samo novim dokazom, kako je Austrija sposobna za život i to samostalan život, dotle